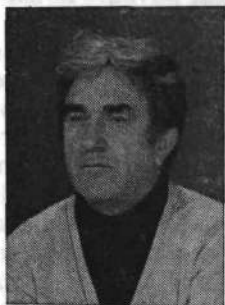

znali utrjevati v sebi tisto, ki naj nam pomaga ne le za preživetje, ampak za dostojanstveno skupno in individualno življenje.

Da pa to skupno in individualno življenje nameravamo živeti tudi v prihodnje kot Slovenci s svojo nezamenljivo identiteto, ki naj ne bo le skupek posebnih nravi in zgodovinskega spomina, ampak tudi optimalna vsota ustvarjalnih energij, ni najbrž nobenega dvoma.

Bojan
Štih

Nujnost redefiniranja naše zgodovine

Če dovolite, bom kot predsedujoči sam nadaljeval z besedo na tem našem zboru. Tovarišu Borisu Pahorju pa se zahvaljujem za njegov nastop. Moja beseda bo zelo kratka. Ima en sam namen. Opozoriti želim na nekatere bistvene probleme, ki so skoroda akutne narave v sedanjem trenutku slovenskega naroda in njegove republike ali države, narodove kulture in njene prihodnosti.

Da pa bi ilustriral stanje, v katerem živimo kot nacionalno občestvo in kot nacionalna zgodovina pa tudi kot narodnoosvobodilni boj in revolucija, naj mi bo dovoljeno prebrati iz Dela dne 3. januarja letos tole: »Niti ena od nacionalističnih parol — o veliki Albaniji, veliki Makedoniji, neodvisni Hrvaški, združeni Sloveniji ali veliki Srbiji — ne more uspevati na tleh samoupravne enakopravnosti delavcev, delovnih ljudi in občanov, ampak samo na tleh krepitve etatizma in države, ki si jo prisvajajo nacionalisti.« To je rekel tovariš Dušan Popović, član predsedstva PK ZK Vojvodine v intervjuju za časopis Magyar Szó. Z omenjenimi nepremišljenimi besedami je bil program Prešerna in Smoleta, Levstika in Cankarja pa tudi komunistične stranke Slovenije in Osvobodilne fronte slovenskega naroda ponižan do primerjave s kolaboracionistično NDH. Prosim vas, da z aplavzom izrazimo svoj protest proti omenjenemu razvrednotenju slovenskega nacionalnega in socialnega programa. (aplavz).

Kot narod, ki je v protifašističnem boju evropskih narodov in revolucionarnih gibanj storil vse, kar je veleval čas, imamo moralno pravico zahtevati od tovariša Dušana Popovića popravek ali pa opravičilo. To zahtevamo v imenu tistih mrtvih, ki smo jih že pokopali ali pa jih bomo morali še pokopati. (Dolgotrajen in spontan aplavz v dvorani).

Danes se pogovarjamo o slovenskem narodu, o njegovi kulturi, o njegovi socialistični družbi. O napakah te družbe, pa tudi o pozitivnih stvareh te družbe. Pogovarjamo se v času, ki ga smemo opisati kot čas globalne moralne krize socializma, kakršen se nam predstavlja v leninistično-stalinistični politični redakciji. Iz te globalne moralne krize so v evropskem in svetovnem prostoru v zadnjih dveh ali treh desetletjih poizkušali številni subjekti odkriti pot v socializem s človeškim obrazom. Pri tem mislim na vse delavske in intelektualne revolucije na

vzhodu po letu 1953, mislim pa seveda tudi našo zgodovinsko izkušnjo pred letom 1948 in po njem. Omenjena globalna kriza kajpada vpliva na položaj našega naroda v sedanji jugoslovanski federaciji. In to na gospodarskem, kulturnem, političnem, socialnem in zunanjepolitičnem polju. Ena izmed temeljnih dolžnosti naše analize in seveda tudi naše akcijske pozornosti bodi obravnavna sedanjega položaja, pri čemer pa se moramo zavedati, kako je človeško čista ideja socializma v krizi moralne narave.

Ponavljam misel, ki sem jo že velikokrat povedal in zapisal. Socializem je v svojem jedru kulturno in moralno vprašanje. V zadnjih dvajsetih ali tridesetih letih doživljamo nesrečo, s katero so se nam gospodarski problemi vsilili kot primarna postavka družbene pozornosti, postavili so se v optiki našega bivanja v svetu — na prvo mesto. Monopol gospodarstva je zreduciral in diminuiral našo kulturo, znanost, prosveto, zdravstvo, skratka, vse tisto, kar imenujemo duhovna imanenca človekovega bivanja v okviru naroda in seveda tudi v okviru narodove družbe. Zato mora biti naša druga temeljna dolžnost izredno ostro in kritično formulirati spoznanje, ki se glasi: brez znanosti, brez splošne kulturne ravni, brez splošne kulturne zavesti in samozavesti človeka ni mogoče narediti nobenega družbenega koraka več naprej. Kdor meni, da bo s tako imenovanimi parcialnimi ekonomskimi elementi od delitve osebnega dohodka do sestavljanja zaključnih računov in inventur, uresničil socialistično modifikacijo družbe, je seveda v globoki zmoti. Danes sta naša kultura in znanost v hudo podrejenem položaju. Ta podrejeni položaj lahko ilustriramo s količino denarja, ki je na razpolago kulturi in znanosti. In to pomanjkanje občutimo vsi v taki ali pa drugačni obliki. Še bolj nazorno pa to pomanjkanje lahko ilustriramo s konsumentskim načinom življenja ljudi. Prav radi me uvrščajo med kritike in sovražnike gospodarstva. Toda prav dobro vem, da brez produktivne industrije, brez razvite in moderne tehnologije in brez učinkovitega organizacijskega sistema ni mogoče živeti, kaj šele preživeti naš čas. Toda vprašati se moramo, recimo, v čem je bogastvo Amerike ali pa bogastvo Japonske? Na to vprašanje nam odgovori že en sam podatek. Ta podatek pa je tale: na Japonskem ustvari mala industrija 75 % nacionalne industrijske produkcije, pri nas pa komajda 3 %. »Mala« industrija je izvir bogastva, ne pa težka industrija! Izvir ameriške ali japonske moči ni v veliki industriji, pač pa je v znanosti, v poljedelstvu in v majhnih, toda tehnološko izrazito hitro prilagodljivih in spremenljivih industrijskih podjetjih.

Dokler mi vsi skupaj ne bomo svojega gospodarstva utemeljili v modernem tehnološkem razvoju in v moderni znanstveni revoluciji, toliko časa bodo tudi zaman vse naše razprave o vlogi znanosti, o vlogi kulture in o vlogi prosvete. Sicer pa spoznavamo iz Tavčarjevega romana 4000, kaj je družbena resnica. Marsikatera Tavčarjeva napoved se je docela uresničila v sedanjem času. Se reče, da veliko število slovenskih intelektualcev živi na komunalnih repiških, se tam preživlja in išče svoj lastni dohodek. Zato se moramo energično upreti »napačnemu gospodarstvu«. To gospodarstvo je namreč, če nanj pogledamo s stališča zgodovine, tudi nosilec povsem jasnih raznarodovalnih procesov v matični Sloveniji. Res je namreč tole: ekstenzivnega razvoja

industrije in gospodarstva ne moremo zadovoljiti s potrebnim številom delovne sile, če pomislimo na našo biološko reprodukcijo (kot se temu reče učeno), oziroma, če pomislimo na število otrok, ki jih »pridelamo« vsako leto. Zato je opravičljiva bojazen, da nas ekstenzivni gospodarski razvoj zelo lahko nacionalno razkroji in nas v določenem smislu tudi že razkraja. Če pretehtamo in analiziramo ta razkroj, šele lahko spoznamo revolucionarno in socialistično vlogo znanosti, moderne tehnologije in vsega tistega duhovnega bogastva, ki ga pozna tradicija slovenskega kulturnega in političnega razvoja. V tem razvoju je obsežena velika ustvarjalna vloga slovenske kulture in znanosti. Mislim, da je naša tretja temeljna dolžnost zavedati se vloge znanosti in kulture v sedanjih dneh in v sedanjih družbenopolitičnih razmerah. Naša četrta dolžnost pa nas opozori na kritični razmislek o vprašanih etatizmu. Mi neprenehoma govorimo in pišemo o etatizmu in centralizmu. Pri tem pa opuščamo vse, kar bi lahko etatizem in centralizem definiralo jasno in natančno. Etatizem je kajpada vedno enonacionalen, mononacionalen. Ker pa ni nobenih upov, da bi ustvarili v Jugoslaviji etatizem Slovenci, je kajpada popolnoma jasno, kakšna bi lahko bila nacionalna in jezikovna podoba morebitnega jugoslovanskega etatizma, ki je kajpada zanikanje avnojskega federalizma.

Že večkrat sem opozoril, kako nujno je redefiniranje naše zgodovine. Mi imamo dovolj močnih oporišč v svojem zgodovinskem in političnem razvoju. Tako jasna so ta oporišča, da jih danes ne bi vnovič našteval. Omenil pa bi eno ali dve paradoksalni resnici. V Trubarju vidimo zgolj človeka, ki je začel s slovensko tiskano besedo. Komajda pa se zavedamo, da je bil Primož Trubar tudi odličen gospodarsko organizacijski duh. Kajti premisliti moramo slovenski protestantizem tudi z ekonomskoorganizacijskih stališč. Šele ta analiza nam bo odkrila, kaj vse je znal in storil Primož Trubar in kako epohalno je bilo njegovo delo, s katerim se začenja naša nacionalna emancipacija in revolucija.

Trubarjev primer, ki pa ni edini v naši zgodovini, nam pove, kako znamo biti kulturni delavci tudi dobri gospodarji. Ne le zaradi našega slabega mezdnege položaja, marveč zato, ker smo zaradi svojega dela umni gospodarji. Delati in misliti znamo zelo gospodarsko. Veliko število zelo zdravih gospodarskih idej je zapisanih v naših kulturnih delih. Že pred leti sem trdil, da Slovenci v kulturnem pogledu nismo narod zamudnikov. Ko Prešern poje sočasno v zboru evropske romantike, pa capljajo naši gospodarstveniki zelo zadaj za takratnim nemškim Siemensom. Prešeren pa je enakovreden Heineju. Tudi danes nismo kulturni delavci prav nič zamudniki, čeprav nas radi poučujejo o našem zamudništvu. Res je le to, da zaradi gospodarskega nasilja z izrednimi težavami uveljavljamo na svojih tleh — svoje znanje. Znanje, ki je velika moč v tisočih in desettisočih slovenskih glavah. Matematičnih, kemičnih, bioloških, zdravniških. Pametni smo, kadar pišemo literarne kritike ali sonetne vence ali pa kadar se ukvarjamo z matematiko in fiziko. Nekoč bomo morali premisliti našo zgodovino in spoznati, kako velike so energije v naših možganih in v naših ustvarjalnih sposobnostih. Ali bomo znali kot socialistična družba odpreti tem energijam pot, družbeno verificirati te energije? To je veliko vprašanje naše sodobnosti in naše prihodnosti.

Verjamem Paulu Valéryju, da se zgodovina uresničuje predvsem v anekdotah. Zato sem trdil, da besednjaka marsikaterega našega javnega političnega delavca ni mogoče dati v računalnik, da bi analiziral njegov besedni zaklad, zakaj tovrstni stroj ne zna analizirati »polglasnikov« in miselnega jecljanja. Potem še tole. Josip Jurčič je več kot pred sto desetimi leti ugotovil, da bo *Slovenski narod* suficiten, če bo imel tisoč redno plačujočih naročnikov, in da tiskarna ne bo imela zgube, če proda le 300 izvodov. Zdaj pa vas vprašam, kakšno je naše gospodarstvo, če ima Delo pri 100.000 izvodih nekaj milijard deficita? Pomeni, da je bil Jurčič dober gospodar, sedanji slovenski gospodarstveniki pa ne. Kmalu bomo morali vendarle začeti z uporabljanjem štirih računskih operacij. Natančno in vestno, če želimo napredovati!

Zavedati se moramo dragocenih izročil osvobodilnega boja. V ta boj so položeni naši temelji. Miselni, moralni. Pa ne le tistih, ki so v njem sodelovali, marveč moramo v tem boju spoznavati vsa dragocena sporočila, ki jih sicer odkrivamo v Naših zapiskih, v spisih Henrika Tume, doktorja Antona Dermote, Janeza Evangelista Kreka, Ivana Cankarja in tako naprej. Zavedati se moramo oporišč v naši zgodovini, v njih je naša moč in če bomo redefinirali našo zgodovino, bomo kot modri ljudje gradili in oblikovali svoj dom. Milčinski, ki je bil zelo znamenit slovenski humorist, nas je opozoril, kako moramo oblikovati slovensko politiko brez sramu, kaj bodo o nas rekli bratje Srbi, kaj francoski oficirji in kaj angleški kardinal!

Že dolgo časa je minilo, odkar smo slovenski pisatelji tudi po zaslugi Cirila Zlobca, ki je prvi opravil analizo tako imenovanih skupnih jeder, in Janeza Menarta, ki je to analizo dopolnil, opravili odlično kulturno dejanje. Takrat so grdo pisali o nas po vsej državi. Potem pa se je zgodilo, da so iz čitank poskušali odstraniti tudi Mažuranića in Njegoša. Ko pa se je to zgodilo, so se tudi naši bratje zavedeli, kako mi nismo branili Prešerna zaradi nacionalizma, ampak le zato, da se ne bi kaj hudega zgodilo Njegošu in Mažuraniću. In drugim, kajpada. Kadar razmišljamo o nacionalnem vprašanju, mora biti naš zgodovinski spomin trden. Če bomo pretiravali s tehnično vzgojo v usmerjenem šolstvu, lahko zagrešimo kulturocid. Ne odrekam se tehnološkemu spreminjanju sveta. Mi moramo iti vštric z moderno tehnologijo. Toda če bomo prevzeli računalništvo v okvirih konsumentske malomeščanske mentalitete, potem nam računalniki ne bodo nič pomagali. Računalniki se v naših domovih spreminjajo v površne družabne igre. V teh domovih so družinski in zakonski odnosi že tako kritični, da jih lahko pomiri le še računalnik! Tako mislijo sodobni milijonarji. Takšna ali tej podobna računalniška civilizacija nima prav nobenega pomena in smisla. In vprašanje, ali bodo duhovno nerazviti in nepismeni ljudje hranili računalnike, nikakor ni metafizične narave! Kdo jih bo hranil? Kdo jim bo dajal podatke? In kakšne odgovore sploh želimo. Plediram za tehnološko revolucijo, toda za revolucijo na podlagi znanosti, ne pa v okvirih konsumentskih iger.

To so problemi, o katerih moramo razmišljati in o katerih naj bi razpravljali slovenski kulturni parlament, ki je bil na našem zborovanju že nekajkrat omenjen. O tem parlamentu sem pisal že pred petnajstimi in več leti. Takrat sem predlagal, da bi morali vsi Slovenci, ne oziraje

se na meje, Prežihov Voranc je te meje imenoval »versajski plotovi«, odkriti stično točko pogovorov in srečanj. Toda stično točko, ki bi bila kozmopolitska, evropska in tudi napredna. V tem parlamentu bi razpravljali o vseh vprašanih našega naroda v razmerah moderne tehnološke revolucije in prihodnjega sveta, ki je pred našimi durmi. Mi moramo najti pot do tega parlamenta. Ta pot je v kritični oceni naše nacionalne zgodovine. V njej je najbrže veliko število napak, toda prosim vas, da zaradi teh napak ne porušimo in podremo naše zgodovine kot celote. Je nekaj samouničevalnega in samomorilskega v nas. Pisal sem že o tem, da za Vendéejo ni odgovorna kontrarevolucija, marveč je za Vendéejo vedno odgovorna le revolucija. O tem ni mogoče dvomiti. Če želimo razjasniti vse svoje probleme, potem moramo odkriti oporišča, pozitivna oporišča v našem zgodovinskem razvoju in v naših zgodovinskih dejanjih. Redefinirajmo našo preteklost, novi rodovi pa bodo morali iti naprej. In spoznati bodo morali, kaj smo v izjemno težkih zgodovinskih situacijah storili prav in kaj napak. Redefinicija mi pomeni obnavljanje zgodovinskega spomina. Pomeni pa mi tudi »tragično« iskanje tiste zavesti in samozavesti, brez katere ne bi obstali v zgodovini in brez katere ne bomo obstali v prihodnosti. Naša zgodovinska zavest in sodobna samozavest bodita osnovni vir naših kultur-nih, socialnih in ljudskih moči.

To so vprašanja, o katerih sem vam želel povedati nekaj besed. Nočem biti teoretik, sem le pragmatik. Nekateri pač morajo v slovenskem vinogradu opravljati težaka dela, zato da bi se lahko izbranci posvetili estetiki in visoki teoriji. Jaz te teoretike blagoslovjam, vendar sem prepričan, da tudi praktično delo uveljavlja moralni vidik. Ta moralni vidik pa naj ima v sodobnem slovenstvu tri iztočnice: naj ne bo hlapčevski, naj bo znanstven in naj bo socialističen. Hvala lepa.

Vprašanje o odgovornosti slovenskih družbenopolitičnih delavcev

Tone
Peršak

Žal ne bom docela upošteval predsednikovega poziva, da bi razpravljali samo o kulturi, ker se bom dotaknil tudi politike, vendar politike v zvezi s kulturo. Kot temo svojega prispevka za to srečanje sem si izbral vprašanje o odgovornosti slovenskih družbenopolitičnih delavcev slovenskemu narodu in slovenski kulturi. Pri tem mislim seveda predvsem na politične delavce v ožjem pomenu

besede, zlasti na tiste, ki zastopajo Slovenijo v zveznih organih. Pri tem se zavedam, da je tema zelo kočljiva, ker zadeva po eni strani odnose med Slovenijo in federacijo in po drugi strani mednacionalne